



تعلیم و تربیت دینی

پرویز آزادی

کارشناس گروه دینی راهنمایی
دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی

محتوا در جهت تبیین برنامه‌ی نظری و عملی زندگی دینی در دنیای امروز؛ ۴. توازن در پرورش روحیه‌ی تعبد، تعقل و تعلق قلبی؛ ۵. ایجاد طلب و تشنگی در مخاطب؛ ۶. فراهم کردن فرصت تجربه و تأمل با خود؛ ۷. ترسیم سیمای معقول و زیبایی دین؛ ۸. پیراستن دین از خرافه‌ها و طرد عادات و رسوم اجتماعی نادرست از ساحت دین؛ ۹. ارائه‌ی برنامه‌ی جامع اخلاقی و سلوک فردی و اجتماعی؛ ۱۰. ایجاد آمادگی در دانش‌آموز برای حفظ هویت اسلامی خود در شرایط نامناسب؛ ۱۱. سمت‌گیری برنامه‌ی درسی در جهت وحدت اسلامی؛ ۱۲. حضور اندیشه‌های حضرت امام خمینی (قدس سره) در کالبد محتوای آموزش؛ ۱۳. بهره‌مندی از دستاوردهای عالمان دین؛ ۱۴. توجه به نیازها و ویژگی‌های دختران و پسران؛ ۱۵. تقویت احساس نیاز به دین؛ ۱۶. توجه به آموزش‌های خاص اهل سنت؛ ۱۷. توجه به آموزش‌های خاص اقلیت‌های دینی (مسیحی، یهودی و زرتشتی).

* اصول عام

۱. توجه به نیازها در برنامه‌ی درسی؛ ۲. استفاده از علوم روز؛ ۳. پرورش مهارت‌های تفکر؛ ۴. بهره‌مندی از فناوری‌های جدید در برنامه‌ی درسی؛ ۵. رعایت پیوستگی و انسجام طولی و عرضی در برنامه‌ی درسی؛ ۶. توجه به دانش‌آموزان ویژه و استعدادها برتر؛ ۷. توجه به ویژگی‌های عصر جدید؛ ۸. ترسیم فضای مناسب مذهبی در آموزش؛ ۹. تقویت هویت اسلامی و ملی؛ ۱۰. انعطاف‌پذیری برنامه؛ ۱۱. امکان توسعه و تکمیل برنامه و تجدیدنظر در آن.

۴. مفاهیم اساسی

مفاهیم اساسی این برنامه براساس سؤال‌های اساسی انسان و سؤال‌های متفرع بر آن تنظیم یافته است. این سؤال‌ها از ویژگی انسان و جایگاه او در جهان هستی برخاسته‌اند. این مفاهیم عبارت‌اند از:

۱. کیستم؟ ← انسان‌شناسی
۲. از کجا آمده‌ام؟ ← مبدأ (توحید)
۳. به کجا می‌روم؟ ← معاد
۴. در کجا هستیم؟ ← جهان‌شناسی
۵. راهنمای من در مسیر زندگی کیست؟ ← راهنما (نبوت، امامت و ولایت فقیه)

راهنمای برنامه‌ی درسی تعلیم و تربیت دینی دوره‌ی راهنمایی، بعد از برگزاری جلسات متعدد در شورای عالی آموزش و پرورش، در سال ۱۳۸۹ به تصویب رسید و اساس تألیف کتاب‌های جدید دینی دوره‌ی راهنمایی قرار گرفت که توسط حجت‌الاسلام کاظمی تألیف شد. کتاب دینی جدید سال اول راهنمایی، در سال تحصیلی جاری (۹۰-۱۳۸۹) به اجرای سراسری درآمده است.

راهنمای برنامه‌ی درسی یک مقدمه و یازده فصل را دربردارد. فصل‌های این راهنما از این قرار هستند:

۱. ضرورت و اهمیت

در این بخش، به فلسفه‌ی وجودی این راهنما پرداخته شده و ضرورت و اهمیت آن این گونه بیان شده است: «از آن‌جا که معرفت به دین و ارائه‌ی تفکر منسجم در اعتقادات دینی و راه و روش زندگی، نیازمند آموزش ویژه‌ای است، ضروری است علاوه بر توجه عمومی برنامه‌ها به تعلیم و تربیت دینی، برنامه و درس خاصی نیز به آن اختصاص یابد.»

۲. رویکرد برنامه

این فصل به رویکرد اصلی حاکم بر برنامه که همان رویکرد فطرت‌گراست پرداخته و آن را به خوبی تشریح کرده است. پس از بیان شش ویژگی برای انسان فطرت‌گرا، اصول منتج از رویکرد عبارت‌اند از: ۱. توجه به حقیقت کمال‌گرای انسان؛ ۲. توجه به عقلانیت و تفکر؛ ۳. جمع میان عقل و عرفان؛ ۴. توجه به بُعد زیباگرای انسان؛ ۵. توجه به رشد معتدل و همه‌جانبه‌ی انسان. همچنین، در این فصل، «رویکردهای مطرح در برنامه‌ی درسی و تناسب آن‌ها با تعلیم و تربیت دینی» نیز تبیین شده است. این رویکردها عبارت‌اند از: فرایند محوری، تلفیق، تعادل میان موضوع محوری و دانش‌آموز محوری، و خلاقیت.

۳. اصول حاکم بر برنامه‌ی تعلیم و تربیت دینی

دوره‌ی راهنمایی

اصول حاکم بر برنامه، به دو بخش خاص و عام تقسیم می‌شود:

* اصول خاص

۱. تلفیق آموزش قرآن و دینی؛ ۲. محور قرار گرفتن قرآن کریم و سنت و سیره‌ی معصومین صلوات الله علیهم؛ ۳. تنظیم



ویژه‌نامه‌ی آموزش دینی

(الف) صلاحیت‌های عمومی:

۱. شناخت انسان؛ ۲. آگاهی از چگونگی مراحل رشد کودک از نظر اسلام؛ ۳. علاقه‌مندی و رضایت خاطر از تدریس؛ ۴. آسوه بودن؛ ۵. محبت ورزیدن؛ ۶. ناصح و خیرخواه بودن؛ ۷. داشتن سعه‌ی صدر و متانت در رفتار؛ ۸. داشتن کرامت نفس و اقتدار؛ ۹. حفظ آراستگی ظاهر؛ ۱۰. خلوص نیت و قصد قربت.

(ب) صلاحیت‌های تخصصی:

۱. آشنایی با تعلیم‌وتربیت اسلامی و مبانی آن؛ ۲. توانایی قرائت صحیح و روان قرآن کریم و فهم آیات آن؛ ۳. داشتن علوم مربوط به حوزه‌ی آموزش؛ ۴. آشنایی با علوم و دانش روز؛ ۵. توانایی به کارگیری روش‌های ارزش‌یابی گوناگون متناسب با آموزه‌های دینی؛ ۶. داشتن مدرک کارشناسی با اولویت گرایش کلام و حکمت اسلامی از رشته‌ی الهیات و معارف اسلامی. گرایش‌های دیگر رشته‌ی الهیات و نیز رشته‌ی فلسفه، در مرتبه‌ی بعد قرار دارد.

۱.۱. سامان‌دهی به مواد کمک آموزشی

همواره پس از تهیه و تدوین کتاب درسی رسمی آموزش‌وپرورش، ناشران به تهیه و تولید مواد کمک‌آموزشی در این زمینه، همانند کتاب، نرم‌افزار و فیلم اقدام می‌کنند تا تعلیم‌وتربیت، به ثمره‌ی مطلوب خود نائل شود. در این زمینه، اصولی برای تدوین این دسته از مواد آموزشی و کمک‌آموزشی در حوزه‌های مواد آموزشی (ناظر به زبان، بیان، سازمان‌دهی محتوا، جنبه‌های علمی و محتوایی)، مخاطب و کارکرد، ارائه شده و لازم است در تدوین این مواد آموزشی، توجه و اهتمام لازم به آن‌ها صورت گیرد تا کتاب‌های تعلیم‌وتربیت دینی از اثربخشی لازم و کافی برخوردار باشند.

۶. از کدامین راه؟ چگونه باید بروم؟ ← (راه‌برنامه‌ی دین)
۷. همراهان من چه کسانی هستند؟ ← (جامعه امت اسلامی)

۸. موانع و رهنمان راه کدام‌اند؟ ← (دشمن‌شناسی)
۵. اهداف کلی درس تعلیم‌وتربیت دینی در دوره‌ی راهنمایی

در این بخش، مفاهیم مبدأ (خداشناسی)، معاد، انسان‌شناسی، جهان‌شناسی، راهنما (نبوت، امامت و ولایت فقیه)، راه (برنامه‌ی دین)، جامعه (امت اسلامی)، و دشمن‌شناسی، در سه حوزه‌ی شناخت، باور و گرایش، و عمل و رفتار تشریح شده است. در هر حوزه، میزان و نوع تعلیم با جزئیات مربوطه شرح شده است.

۶. انتظارات درس تعلیم‌وتربیت دینی از سایر دروس

در این برنامه، انتظارات درس تعلیم‌وتربیت دینی از درس‌های آموزش قرآن، زبان و ادبیات فارسی و عربی، مطالعات اجتماعی (تاریخ، جغرافیا و تعلیمات اجتماعی)، علوم تجربی و حرفه‌وفن، ورزش، هنر و آمادگی دفاعی تبیین شده است.

۷. جدول وسعت توالی مفاهیم در هر پایه

در این بخش، طی جدولی، وسعت و توالی اهداف کلی مذکور در بند پنج، به تفکیک پایه‌ها مشخص شده است.

۸. روش‌ها و فنون یاددهی-یادگیری (روش‌های تعلیمی و تربیتی)

در این بخش، روش‌ها و فنون برای تعلیم‌وتربیت دینی ارائه شده است که از این قرار هستند: همیاری و مشارکت، پرسش و پاسخ، قصه‌گویی و داستان، ایجاد فرصت تأمل با خود، ایجاد فرصت عمل به دین، استفاده از استدلال‌های منطقی، انذار و تبشیر، تذکر، سخن‌رانی، موعظه، ارائه‌ی الگو و آسوه، تشویق و تنبیه، نمایش و ایفای نقش، انجام تحقیق، مطالعه و فعالیت‌های پروژه‌ای، کنفرانس دانش‌آموزی، مشاهده و تحلیل مشاهدات، خلق موقعیت برای داوری، مناظره (بحث و گفت‌وگو)، بدیعه‌پردازی، بارش فکری، و گردش علمی. هر یک از امور فوق به خوبی در این برنامه تشریح شده است.

۹. ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی

ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی برای تحقق دو هدف صورت می‌گیرد: ۱. تعیین میزان تحقق اهداف یاددهی و یادگیری؛ ۲. تثبیت و تحکیم آموخته‌ها. ارزش‌یابی از دانش‌آموز در تعلیم‌وتربیت دینی، باید در دو حوزه صورت گیرد: ۱. ارزش‌یابی از فعالیت‌های رشددهنده‌ی تفکر و تعقل؛ ۲. ارزش‌یابی از فعالیت‌های تقویت‌کننده‌ی ایمان و احساس دینی. این ارزش‌یابی به دو صورت مستمر و پایانی صورت می‌گیرد.

۱۰. ویژگی‌ها و صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان

برای تدریس تعلیم‌وتربیت دینی، معلم باید توانایی‌ها و قابلیت‌هایی داشته باشد. این صلاحیت‌ها به دو دسته تقسیم می‌شوند:

